

Obit Joyce McDougall (1920-2011)

In: *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 2011, 4 p 42-43.

Mark Kinet

Toen via de nieuwsbrief van www.oedipe.org het overlijdensbericht van Joyce McDougall in mijn mailbox terecht kwam was het toch even slikken. In de loop van de jaren 90 las ik cf infra haar belangrijkste boeken. Neoseksualiteit, normopathie en transitair object zijn slechts enkele van haar oorspronkelijke concepten die mijn praktijk hielpen verhelderen. Maar ook om meer algemene redenen was de lectuur van McDougall een beklievende en inspirerende ervaring. Gezien ik voornamelijk werk met psychiatrische patiënten vond ik in haar meteen een wegbereider die veel onbetreden psychoanalytische paden heeft bewandeld. Theoretisch is ze daarbij niet *'experience distant'*, maar *'experience near'*. Ze is wars van elk dogmatisme en onder het motto *'throw away the book'* opent ze haar geest voor de steeds unieke psychoanalytische ontmoeting. Handelsmerk zijn dan ook haar rijke klinische vignettes waarbij ze op levendige, authentieke en transparante wijze van de intimiteit in de spreekkamer getuigt. Het wemelt er van de *enactment*. Dit overdrachts-tegenoverdrachtsgebeuren wordt telkens weer scherpzinnig, spitsvondig en/of fijngevoelig geanalyseerd. Dit ook en vooral bij de 'klassiek' als onanalyseerbaar geachte patiënten. Ze vertonen ernstige tekorten in hun symboliserend c.q. mentaliserend vermogen. Ze zijn in hun vroege ontwikkeling geschaad of vastgelopen door allerlei trauma. Ze hebben te lijden onder afgesplitste of gedissocieerde protomentale inhoud. Ze zijn niet toegekomen aan de meer gedifferentieerde objectrelaties van de depressieve positie en/of het oedipale register. Ze ontwikkelen diverse vormen van perversie die door haar worden begrepen als defensieve scenario's om diverse angsten te pareren. Ze kenmerken zich tenslotte door diverse vormen van negatieve overdracht en van destructieve aanvallen op de psychoanalytische borst. Als geen ander waagt McDougall zich dan als actieve participant op de vloer van de figuurlijke spelkamer om er op doordachte, maar vruchtbare wijze van tegenoverdrachtelijke verschijnselen gebruik te maken.

Joyce Mc Dougall is Nieuw-Zeelandse van geboorte. Naar aanleiding van de lectuur van Georg Groddeck's boek over het Es studeerde zij psychologie. Gedurende drie jaar participeerde ze in Londen aan de Britse psychoanalytische opleiding. Ze maakte er de naweën mee van de *'Controversial Discussions'* (1941-1945 zie King, 1991) binnen de Britse Vereniging. Ze belandde met o.a. Donald Winnicott en Christopher Bollas in de *'Middle Group'* met haar uitgesproken objectrelationele inspiratie. In 1953 volgde ze haar eerste echtgenoot naar Parijs waar zij mede dankzij een aanbevelingsbrief van Anna Freud voor Marie Bonaparte snel verdere opgang maakte binnen de *Société Psychanalytique de Paris* (Roudinesco, 2011). Ook daar kwam zij in een institutionele tragikomedie met zijn typische narcistische en machtsconflicten terecht. Bedoeld wordt de splijting die zich kristalliseerde rond Jacques Lacan. Hoewel zij hem omwille van zijn theoretische *démarche*

bewonderde heeft zij zijn school niet gevolgd, terwijl ze anderzijds wel zijn seminars bleef bijwonen. McDougall heeft altijd een brugfunctie vervuld tussen de Franse en de Angelsaksische (Londen, New York) psychoanalytische culturen. Ook dit wekt grote sympathie bij menig Vlaamse psychoanalyticus die voortdurend laveert tussen Latino- en Anglofilie met hun respectievelijke neiging tot rationalisme en empirisme, dogmatisme en pragmatisme. Te waarderen is dan een vrijheid van inspiratie en een klinisch-theoretische inventiviteit die de vrucht is van McDougalls (vrijwillige of noodgedwongen?) transculturele integratie. Volgens Jean Luc Donnet (2011) koppelde McDougall 'rebellie tegen rigiditeit aan een respect voor principes, vastberaden oordeelsvermogen aan creatieve fantasie, zachte humor aan scherpe ironie, zelfzekere vrouwelijkheid aan moederlijke zachtheid'.

McDougall was vooral geïnteresseerd in verslaving, psychosomatiek, borderline, trauma en (net zoals haar vriend Robert Stoller) in afwijkende vormen van *gender* identiteit en seksualiteit. Normopathie behelst voor haar de neiging zich overdreven aan te passen aan sociale gedragsnormen zonder de eigen subjectiviteit tot uitdrukking te brengen. Ze is verwant aan Sartres concept van de '*mauvaise foi*' waarbij een persoon pretendeert onverdeeld ('*plein d'être*') met zichzelf en zijn sociale rol samen te vallen. Zodoende worden continue keuzevrijheid en verantwoordelijkheid miskend. McDougall pleit voor een zekere graad van abnormaliteit (c.q. psychose of perversie) ook en zelfs bij de beoefenaren van de psychoanalyse. Ze zorgt volgens haar voor voldoende creativiteit. Een en ander staat haaks op idealiserende opvattingen over de volledig uitgebalanceerde zoal niet steriele psychoanalyticus.

In de verslaving introduceert zij de notie van het transitoir object. Het is een gerateerd transitioneel object. Het is en blijft altijd daarbuiten, raakt niet gesymboliseerd en betrokkene blijft ervan afhankelijk om separatie e.a. onlust te pareren. Neoseksualiteit is McDougalls alternatieve bewoording voor perversie. Het gaat om starre scenario's om zich tegen castratie-, separatie-, fragmentatie- en desintegratieangsten (al dan niet tegelijk) te verdedigen. In zekere zin is alle seksualiteit voor haar neologisch. Op de statistiek van de Gausscurve zijn dan ook veel verhoudingen en standjes mogelijk. Haar metafoor van het theater verwijst naar de manier waarop de psychische realiteit binnen de spreekkamer op de scène komt. Er is dan een actieve, verterende en vertalende therapeut nodig om hieruit subjectieve realiteit en geschiedenis te distilleren. Dit geldt a fortiori bij psychosomatiek en verslaving waar in een woordspeling a-dictie primeren.

Sinds Aristoteles maakt de logica onderscheid tussen het particuliere, universele en singuliere. Het particuliere situeert zich in een specifieke ruimte en tijd. Het is pure *couleur locale*. Het universele is algemeen geldig. H₂O is altijd en overall water, net zo valide als $2 + 2 = 4$. In het singuliere ontmoeten het particuliere en universele elkaar. De moskee van Kairouan en '*Onsterfelijkheid*' van Milan Kundera zijn tegelijk vehikel van dit particuliere en universele. McDougalls consequente en consistente klinische insteek vanuit de intimiteit van de analytische situatie maakt je als lezer onmiddellijk betrokken bij de sessies met hun (tegen)overdrachtelijke bewegingen. Het is de singulariteit die objectivering uitsluit en heel wat van McDougalls patiënten laat oplichten tot emblematisch portretten van een particulariteit die (zoals in de zogenaamde precedentes van de Angelsaksische jurisprudentie) *wet* maakt. Deze stap van het bijzondere naar het algemene brengt haar eerder in de sfeer van de kunst dan van de wetenschap. Voor sommigen legitimeert dit mogelijks een kritische noot. Anderen vinden het een godsgeschenk dat zij geen *school* probeerde te maken. *A dieu, Joyce!*

Literatuur

Donnet, J.L. (2011) *Hommage à Joyce McDougall*.

<http://www.oedipe.org/fr/adds/pa?mode=view&id=147>

King, Pearl H.M., and Steiner, Riccardo. (1991). *The Freud-Klein controversies 1941-1945*.

London/New York: Tavistock Publications-Routledge, New Library of Psychoanalysis.

McDougall, J. (1978) *Plaidoyer pour une certaine anormalité*. Paris: Folio-Gallimard/*A Plea for a measure of abnormality*. New York: International University Press.

McDougall, J. (1982) *Théâtre du Je*. Paris: Gallimard/*Theatres of the mind*. London: Free association books.

McDougall, J. (1989) *Théâtre du corps*. Paris: Gallimard/*Theatres of the body*. London: Free association books.

McDougall, J. (1996) *Eros aux mille et un visages*. Paris: Gallimard/*The many faces of eros*. London: Free association books.

Roudinesco, E. (2011) *La psychanalyste Joyce McDougall est morte*.

http://www.lemonde.fr/carnet/article/2011/08/28/la-psychanalyste-joyce-mcdougall-est-morte_1564596_3382.html